

NÜZULÜNDEN GÜNÜMÜZE KUR'ÂN VE MÜSLÜMANLAR
Prof. Dr. M. Zeki Duman, Fecr Yayınevi, Ankara 1996, ISBN 975-7138-04-5

Şaban KARASAKAL¹

“Bu kitapta Kur’ânsız Müslüman ve İslâm Âlemi’nin olmayacağını, ondan istifadenin ancak anlayarak okuyup öğrendiğini yaşamakla olabileceğini; yine Kur’ân vasıtası ile anlatmaya çalıştık. Kur’ân’ı anlama ve yaşama düşüncesi olmadan sırf sevap kazanmak ve onu da ölümlere göndermenin, ücret mukabili okuyup sevabını satmanın, böylece Kur’ân’ı bir ölümler kitabı yapmanın Müslümanlara neye mal olduğunu İslâm’ın temel kaynakları vasıtası ile açıklamak istedik. Nihayet araştırmacı bir ilim adamı olarak “*Hayra çağırma, ma’rufu emredip münkeri yasaklama*” görev ve sorumluluğumuzu, bu yolla yerine getirmeye çalıştık.”

Kitabın arka kapağındaki bu cümlelerle müellif, okuyucuya kitabının muhtevası hakkında genel bir bilgi vermektedir.

Giriş bölümüne ilaveten üç bölüm ve bir sonuçtan meydana gelen eserin önsözünde Prof. Dr. M. Zeki Duman, Kur’ân kelimesinin anlamını verdikten sonra, okumaktan maksadın anlamak olduğu gibi, anlamının da bir amacının olduğunu söyler. Bu amaç ta okunan şeye bağlıdır. Bu konuda, Kur’ân-ı Kerim söz konusu olduğunda, okumak denilince iki mânânın akla geldiğini, birincisinin yazılı âyetleri, ezberden veya yüzüne okumak, kavramak ve yaşamak; ikincisinin de Allah’ın yazılı olmayan Kevnî âyetlerini incelemek, düşünmek ve ibret almak olduğunu söyler. (s. 11) Kur’ân-ı Kerim’in hem Allah’ı, hem de O’nun azametini tanıtmak, insanlara Dünya ve Ahiret mutluluğunu kazandırmak; Dünya hayatında sırf Allah’a kul olarak, Sırat-ı Müstakim üzere yaşamının yollarını göstermek; ilmî, fikrî, ictimâî, iktisadî, ahlakî, hukukî ilkelerinden istifade edilmek için gönderildiğini söyleyen müellif, anlamadan okumanın insanı bu maksatlara götürmeyeceğini söyler. (s. 13) Böyle bir çalışma yapmaktan amacının, Müslümanları uyarmaya, farkında olmadan yaptıkları şeyi onlara tanıtmaya; onları gerçek manada Kur’ân’a, yani okumaya teşvik etmek istediğini söyleyerek giriş bölümüne geçer. (s. 14)

Giriş bölümünde (s. 17-33) müellif, Kur’ân-ı Kerim’in indirildiği mutlu asırdan bu yana on dört asır geçtiğini, bu zaman zarfında insanlık tarihinde pek çok değişiklikler ve gelişmeler olduğunu söylemektedir. Baş döndürücü hızla gelişen hadiseler, iletişim ve ulaşım vasıtaları sebebiyle dünya olabildiğince küçülmüş, zaman, insanın lehine genişletilmiş, ülkeler arası mesafeler kısaltılmıştır. Batı’da ilim ve teknoloji adına sevindirici, belki bir o kadar da ürkütücü gelişmeler, ne yazık ki, halkı Müslüman olan İslâm ülkelerinde görülmemekte; bu ülkelerde dünya yönetimine sahiplenme gibi ne bir düşünce, ne de ileriye dönük bir proje bulun-

¹ Dr., Yüzüncü Yıl Ü İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, e-mail: skarasakal@hotmail.com

mamaktadır. Hâlbuki bir millet, ideali kadar büyür ve ideali olmayan toplumların, geleceği de olamaz demektir. (s. 19)

İnsanın varlık ilkelerine/yaratılış gayesine uymasını sağlamak için Allah Teâlâ, insanlık tarihinde bazı zamanlar hayata, dolayısıyla insanlığa ve insanlığın gidişatına müdahalede bulunmuştur. Vahy, bu müdahalenin doğrudan gerçekleşen en önemli biçimidir. Vahy açısından Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav), insanlığa, hayata ve tarihe müdahalenin sonuncusudur.

Giriş bölümünde ayrıca âyetler ışığında, insanlar arasından seçilmiş olma, iyiliği emredip kötülükleri yasaklama görevinin, fertler ve kurumlar açısından ne derece önemli bir sosyal görev olduğu izah edilmektedir. Çünkü toplum hayatında mutlaka yapılması gereken sosyal görevler ihmal veya terk edildiği zaman, bunun faturası sadece kötülüklerin sahiplerine değil, orada yaşayanların tamamına kesilecektir. İmam Malik'in dediği gibi, bu insanlar, ne ile yıkıldılarsa, yine onunla ayağa kalkmalıdırlar. Bu sözden hareketle müellif, Vahyin kontrolünde ve Resûlullah (sav)'in önderliğinde sahabenin Kur'ân'a yaklaşım tarzı, O'nu okuma ve istifade etme şekli ile günümüz Müslümanlarının Kur'ân'a yaklaşım tarzı, O'nu okuma ve istifade etme biçimini karşılaştırmak; hata ve kusurlarımızı açık seçik tespit edip dikkatlere arz etmeye çalıştığını ifade etmektedir. (s. 32)

Birinci bölümde(s. 37-132) müellif, giriş bölümünde ifade ettiği amaçlarla, *“inananlara öğüt, hasta gönüllere şifa, gerçeği arayanlara bir kılavuz ve rahmet”* (Yunus, 10/57) olan Kur'ân nedir başlığı altında, âyetler ışığında, öncelikle Kur'ân-ı Kerim'i tanıtmaya çalışmaktadır. Bu başlıklar altında, Kur'ân'ın Allah katından yegâne mucize olduğunu, önceki kitapları tasdik ettiğini ve doğruyu söyleyip, doğru yola götürdüğünü öncelikle ifade etmektedir. Daha sonra da, Kur'ân-ı Kerim'in aklî ve ilmî düşünceye, tadrîcilik prensibine önem verdiğini; ilme ve düşünceye katkıda bulunduğunu, gelişme ve yeniliklere açık olup, hürriyeti savunduğunu izah eder. Vahiyle insanlığa müdahalenin son halkası olan Kur'ân, elçisinin şahsında ve rehberliğinde insanlık için örnek olacak birey ve toplumu inşa etmiştir.

Bu bölümde daha sonra, inzal, tenzîl ve tertîl kelimelerini açıklayarak, Kur'ân'ın tenzîl ve tertîl ile indirilişinin ne anlama geldiğini açıklamaktadır. İndiriliş amacını maddeler halinde izah ettikten sonra, Kur'ân'ın üslûbu, evrensel özelliği, kâinata bakışını izah eder ve insana verdiği değeri de, hayatın korunması, aklın, dinin, neslin ve malın korunması başlıkları altında incelemektedir. Bölümün sonunda da, insanın ne Dünya'nın geçici menfaatine kapılıp Ahiret hayatının gerçek ve daimi olan refah ve mutluluğunu kaçırarak derecede gafil olması, ne de yaratılış gayesine aykırı olarak, ömür de dahil dünya nimetlerini ziyan etmesinin Kur'ân'ın hayata bakışı ile bağdaşmayacağını ifade etmektedir. Kur'ân bir kere vahyolunmuştur, fakat misyonunu gerçekleştirecek çağrısı, sürekliliğe sahiptir ve herkes bu çağrıya muhataptır.

“Asr-ı Saadette Kur'ân ve Müslümanlar” başlıklı ikinci bölümde (s. 135-176) müellif, öncelikle Asr-ı saadetin tanımını yapar ve ilk yıllardaki eğitim öğretim faaliyetleri hakkında; bütün baskılara rağmen, inananlar birbirleriyle gizli gizli buluşup, büyük bir korku içinde de olsa, gelen âyetleri şifâhî olarak birbirlerine naklettiklerini bildirmektedir. Ayrıca Hz Peygamber(sav)'den işittiklerini birbirlerine ve evlerindeki aile fertlerine naklettikleri de zikredilmektedir. Bu yılları takip

eden sonraki sistemli eğitim öğretim faaliyetleri ile ilgili olarak, Medine-i Münevvere'de Suffe ashabi ile yapılan, o zaman kadar gelen âyetlerin manalarının anlaşılması ve uygulanışına yönelik eğitimlerden bahsetmektedir. Bu noktada sistemli eğitimin öneminin anlaşılmasına dair, Hz Peygamber(sav)'in Muaz b. Cebel(ra)'i, gezici müfettiş olarak görevlendirdiği zikredilmeden geçilmemelidir (s. 140).

Müellif bundan sonra, Kur'ân öğretiminde uygulanan yöntemleri ve Sahabe devrindeki ezberleme faaliyetleriyle, Kur'ân öğrenim ve öğretimine dair teşvikleri meşhur hadis çerçevesinde izah eder. Bu hadisinde Hz Peygamber Kur'ânla ilişki kurma noktasında şöyle bir teşbihte bulunur: "Halis mü'min, Kur'ân'ı okur ve onun gerektirdiği şekilde yaşar. Kur'ân'ı okuyup onun prensipleri çerçevesinde yaşayan mü'min, tıpkı tadı ve kokusu hoş olan turunçgillere benzer. Kur'ân'ı okuyamayan ancak, onun hükümleriyle amel eden halis mü'min de, tadı güzel fakat kokusu olmayan hurmaya benzer; Kur'ân'ı okuyan, ancak onun icap ettirdiği tarzda yaşamayan facir, kokusu güzel ama tadı acı olan reyhan otuna benzer; Kur'ân okumayan ve onunla amel etmeyen münafık ise, Ebu Cehil karpuzuna benzer, onun tadı da acı, kokusu da kötüdür."(Buhari, Fedâilül-Kur'ân, 17, 36, 37)

Ashab-ı Kirâm, Kur'ân'ın kendilerine sağladığı fayda ve katkıları hakkında, dünya kazanılınca, ahiretin de kazanılacağını dikkatten uzak tutmamışlardır. Bu sebeple O'nu "hayatlarının kitabı" haline getirmişlerdir. Bu haliyle de Kur'ân, onlar için dünya ve ahiret hayatlarının temel kaynağı ve rehberi olmuştur. İbn Mes'ud (ra)'un: "Bize, Kur'ân'ın lafzını ezberlemek zor, onunla amel etmek ise kolay gelirdi; bizden sonrakilere ise Kur'ân'ı ezberlemek kolay da onunla amel etmek zor gelmektedir" sözü ile Hz. Enes (ra)'in: "Bakara ve Âl-i İmrân Sûrelerinin tamamını bilenleri biz gözümüzde çok büyütürdük. Ben, Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini biliyorum diyenlere gıpta ile bakardık. Hatta onu birbirimize gösterirdik" gibi sözlerle Kur'ân öğreniminde uygulanan metot ve teşvik hakkında bilgi verir. Bu kısımdan sonra, Resulullah (sav)'in "Siz Kur'ân'ı şu dört kişiden birinden öğreniniz" dediği Abâdile (Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas)'den biri olan Abdullah b. Ömer'in "Biz Kur'ân'daki ilim ve ameli bir arada öğrenirdik. Ben sadece Bakara Sûresi'ni öğrenmek için, tam sekiz yıl, bu sûre üzerinde durdum" sözünden hareketle ezber amel ilişkisi üzerinde durur. (s. 145-154)

Müellifin kaynaklara dayanarak zikrettiği, Hz. Ömer(ra)'in Basra Valisi Ebu Musa el-Eş'ari'nin mektubuna yazdığı cevap, Kur'ân'ın ezber amel ilişkisinde oldukça dikkat çekicidir. "Kur'ân'ın lafzını ezberledikleri için şayet onlara beytül-mal'dan maaş bağlayacak olursak, korkarım ki insanlar, kendilerini Kur'ân'ın lafzını ezberleme işine kaptırır da manasını ihmal ederler. Onları halleriyle baş başa bırak!" (Kettânî, *et-Terâtibü'l-İdâriyye*, II/296-297)

Sahabenin Kur'ân'dan etkilenme düzeyi ve etkileri hakkında bilgi verirken de müellif, Sabit b. Kays'ın ses tonunun yüksekliği sebebiyle duyduğu endişeyi zikreder. Bundan başka Hz Peygamber(sav)'in huzurunda, Temimoğullarının kendilerine bir başkan seçilmesine dair taleplerine cevap niteliğinde Hz Ebubekir ve Ömer(ra)'in tartışmaları üzerine inen ve bugün Mescid-i Nebevî'de Şebeke-i Resul üzerinde de yazılı olan, Hucurât sûresi ikinci âyeti misal olarak vermektedir.

Bölümün sonuna yaklaşılırken "Ve Rasûlullah'ın Allah'a Şikayeti" başlığı altında, (s. 173) "*Rasul, Rabb'im, benim kavmim Kur'ân'ı kendilerinden uzaklaştırdılar*"

(Furkan, 25/30) âyetini vererek; Elmalılı'ya göre "Kur'ân-ı mehcûr tutmak" iki manaya gelir demektir. Birincisi: Kur'ân'ı terk edip ondan uzak durmak ve onunla amel etmemek; ikincisi de Kur'ân hakkında hezeyanlar uydurmak ve saçmalamakla olur demektir. Müslümanların son derece olumsuz şartlarda bulunuyor olmalarına bakıldığı zaman, Kur'ân, rehber olduğu kabul edilen fakat rehberliğine uyulmayan bir kitap haline dönüşmüştür. Bunun neticesi olarak da, Hz Peygamber'in "Rabbim, kavmim Kur'ân'ı terk etti" âyetindeki şikayeti gerçek olmuştur.

Üçüncü bölümün başlığı "Hulefa-i Râşidîn'den Sonraki Dönemlerde Kur'ân ve Müslümanlar" (s. 179-290) şeklindedir. Bu bölümde müellifimiz, Hulefa-i Râşidîn'den sonraki dönemlerde Kur'ân ve Müslüman toplumların üzücü durumlarını, Kur'ân'dan uzaklaşmanın ve sadece sevap için okuma devrinin başladığını genişçe izah eder. Bu çerçevede, Hulefa-i Râşidîn'den sonraki Emeviler, Abbasiler ve Osmanlı döneminde idarecilerin, alimlerin ve halkın Kur'ân'la ilişkilerini detaylı bir şekilde anlatarak, sonradan yavaş yavaş Kur'ân'dan uzaklaşmanın yaygınlaştığını örnekleriyle açıklamıştır. (s. 181-186) Bu örneklerden sonra, günümüze gelerek XX. asırda Müslümanların Kur'ân anlayışını genel hatlarıyla ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Türk aydını ve Kur'ân başlığı altında, laik aydınlar ve pozitif bilimlerde uzman, ilahiyatçı ve yarı aydınlar şeklinde sınıflandırdığı Müslüman aydınların Kur'ân'la ilişkilerini, günümüz realiteleri çerçevesinde incelemektedir.

Bu kısımda müellif haklı olarak, İslam Dini, Kur'ân, Sünnet, Fıkıh, Kelam, Felsefe; beşeri bilimler dediğimiz Sosyoloji, Psikoloji, Sosyal Psikoloji, Tıp... gibi ilim dalları ile bir bütün halinde bilinemeyince, bilgi üretmek, düşünceye katkıda bulunmak, ilim ve teknolojiye ilerlemek gibi hususlar da mümkün olmamaktadır demektir. (s. 211) Eserin sonraki başlıklarında ülkemizde çok revaçta ve sık sık tartışma konusu olan hususlardan, Türk halkı ve Kur'ân, ücret karşılığı okunan Kur'ân-sevap ilişkisi, Kur'ân'ın sevabı ölüye gider mi? İkinci bölümde de geçen (s. 162-166), Ölüye "Yâ-sîn" ve "telkîn" meselesi gibi konular genişçe incelenmiştir.

Eserin sonuna doğru Kur'ân'a folklorik yaklaşımlar başlığı altında, Anadolu'da yaşanmakta olan Türk Folklorundan örnekler verilmektedir. Müellif bu örnekleri kısaca, yeni doğan çocuğa ad koymak; fal bakmak; bir kısım âyet ya da sûrelerin hastalığın türüne göre muska yapılması; cilt hastalığına, nazara âyet yazılması; ümitsiz hastalara ya ölür, ya da şifa bulur düşüncesiyle kırk Yâsin okutturulması; ölünün kırkinci ve elli ikinci gecelerinde Yasin okutulması; binbir hatim ve Buhari Şerif okunması; gelin damadın evine inince ilk adımını atarken Kur'ân'ın altından geçirilmesi; Kur'ân ile hastaya "kurşun dökmek" şeklinde sıralamaktadır. Bu gibi adetlerin, Anadolu'nun değişik yerlerinde ufak farklılıklarla hala yaşandığını da ifade etmektedir. Müellif ayrıca, Müslümanların bugün yapması gereken şeyin, Kur'ân-ı Kerim'i "ölüler kitabı" olmaktan çıkarıp, "diriler kitabına" dönüştürmek, anlamını öğrenip, amacı üzerinde düşünmeleri olduğu görüşünü dile getirmektedir.

Eserin bu bölümünü müellif, Kur'ân-ı Kerim'i doğru okumak ve anlamak için tekliflerini sıralayarak bitirir: "a-Kur'ân'a istiâze ile başlanmalı. Kur'ân'da, mü'minlerin, şeytanın şerrinden korunmaları için üç önlemden bahsedilmiştir: a1-İhlâs ile korunmak, a2-İstiâze ile Allah'a sığınmak, a3- Allah ile bağları koparmamak, b-Allah'ın adı/besmele ile okunmalı; c-Müsait bir hal ve ortamda okunmalı; Hz. Peygamber (sav): *"Kalpleriniz, kendisi ile ülfet ettiği sürece Kur'ân okuyunuz. İhti-*

laf ettiğinde okumayı bırakıp kalkınız" (Buhari, Fedailü'l-Kur'ân, 37); *"Sizden biri gece kalkıp Kur'ân okurken, Kur'ân diline dolaşıp ne dediğini anlamamaya başlayınca okumayı bıraksın, hemen yatsın uyusun"* (Müslim, Müsafirun, 223) buyurmuştur. d-İçten ve sessiz olarak okunmalı; e-Kulak ve akıl birlikte kullanılmalı; f-Önyargıdan uzak okunmalı.

Kitabının sonunda müellif, Kur'ân'ı anlayarak okumak için ne yapılmalı diyerek birkaç teklif sunmuştur:

- a- İmkânı olanlar için Kur'ân dili Arapçayı öğrenmek;
- b- Cami görevlileri, bu konuda daha bilinçlendirilip idealize edilebilir.
- c- Kur'ân okumayı bilen her müslüman, imkânı ölçüsünde, tefsir ve meal-lerden faydalanarak her gün bir veya bir kaç ayeti etraflıca öğrenebilir.
- d- Kur'ân'ı okuyamayanlar camilerde ve ilim meclislerinde, ya dinleyici olarak bulunmalı, ya da özel öğreticilerden okumaya gayret etmelidirler.
- e- Kur'ân metin ve kapsamlı olarak video veya cd'lere kaydedilip, televizyon ve bilgisayarlar bu amaçla kullanılmalıdır.
- f- Konularına göre ayetler, kartvizitlere 5'li veya 10'lu olarak yazılıp okuyucuya sunulabilir.
- g- Kur'ân bölüm bölüm halkın anlayabileceği tarzda tefsir edilmelidir.
- h- Tarihi kıssalarla birlikte Resulullah (sav)'ın tebliğ dönemi, skeçler ve dramalar halinde halka görsel olarak sunulabilir.
- ı- Kur'ân'ın önemli kavramlarını ihtiva eden sade dille yazılmış kavramlar sözlüğü hazırlanmalıdır.
- i- Kur'ân'ın sadece lafzının değil, manasının da hafızlarının yetişmesi için yarışmalar düzenlenmelidir. Elbette bu vb teklifler zamana ve zemine göre arttırılabilir, önemli olan insanımızı okumaya teşvik etmek, boş vakitlerini değerli Kur'ân bilgileri ile doldurmaktır. .

Sonuç bölümünde (s. 291) müellifimiz, Kur'ân'ın, insanlığın tamamına son indirilen, Arapça bir kitap olduğunu, Arapların dışındaki diğer milletlerin kendi dillerinde yapacakları çeviri, meal ve tefsirlerle Arapça bilmemelerinin önüne geçileceğini ifade eder. Kur'ân-ı Kerim'in kılavuzluğundan istifade etmek için yapılması gereken şeyin, Arapça öğrenme imkân ve zamanı olanların Kur'ân'ı kendi dili ile okumaları; bu imkana sahip olmayanlarında kendi dillerindeki çeviri ve tefsirler yardımı ile aynen sahabilerin yaptığı gibi acele etmeden, bölüm bölüm anlayarak okumaları; bu imkânı da bulamayanların ehliyetli insanların sohbetlerine iştirak etmek suretiyle mutlaka Kur'ân-ı Kerim'den istifade etmelerini ve hayatlarını onunla şekillendirmeleri gerektiğini söylemektedir.

Daha sonra da ümmetin bozulma sebeplerini Gazali'nin diliyle: "Kur'ân, ümmetin bozulması ve yıkılmasının sebeplerini; ahlak bozukluğuna, yönetici ve yönetilen diye iki sınıfa ayrılmasına, geleneği düşüncenin esası sayan fikrî yozluğa saplanmasına bağlamaktadır" şeklinde ifade etmektedir. Öyleyse düzelmenin de, Kur'ân ahlakı ile ahlaklanmamıza, her müslümanın, bulunduğu yer ve durumu ne olursa olsun, kendi sorumluluğu ve misyonunun farkında olarak, iyiliği emir ve kötülüğe engel olma şeklindeki islah hareketine destek olması ve hakikat araştırmacı olarak gayret göstermesi şeklinde olacağını ifade etmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Sayın Duman bu eseriyle, uzunca bir dönemden bu yana ve hala zor günler geçiren İslam Dünyasının yeniden aslına dönmesi ve bunun için de Kur'ân-ı Kerim'le ve Hz Peygamber'le ilişkilerini gözden geçirmeleri gerektiğine dair değerli uyarılarda bulunmuştur. Bu temel mesajlar doğrultusunda, fert, toplum ve ümmet olarak, mevcut olumsuz durumdan kurtulabilmemiz için, yeniden Kur'an'a dönmemiz gerektiğine inanan herkesin başvuru kitabı olabilecektir "*Nüzulünden Günümüze Kur'ân ve Müslümanlar.*"